

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-6-82-76>

УДК 82-94

Зубченко С.В.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЖАНРУ «ІСТОРІЇ» ГЕРОДОТА

Анотація. У статті наведено аргументи стосовно необхідності виокремлення твору «Історія» давньогрецького письменника Геродота в окремий літературний жанр. Така потреба постала через відмінності в його трактуванні серед філологів та літературознавців. Уперше здійснено спробу консолідації попередніх визначень жанру цього твору, а також висунення власного розуміння його жанру з урахуванням сучасних напрацювань генології, які, щоправда, вдалося застосувати не в повному обсязі, з огляду на специфіку твору. На основі наявних біографічних відомостей про Геродота, а також аналізу цитат у його творі, лексичного пласту та синтактико-стилістичних засобів визнано належність цього твору до літературного роду епосу, а також запропоновано вважати жанр «Історії» художньою історіографією.

Ключові слова: генологія, жанр, історія, історіографія, логографи, епос, стиль.

Zubchenko Svyatoslav

Ivan Franko National University of Lviv

ON DEFINING GENRE OF HERODOTUS'S 'HISTORY'

Summary. The article argues for classifying 'History', the work of the ancient Greek writer Herodotus, as a separate literary genre. This need arose due to the differences in genre interpretation among philologists and literary critics. For example, the work by Herodotus is perceived as a historical narrative, a historical poem in prose, the predecessor of the novel and history itself, in the modern sense of this word. The latter was the subject of criticism for its author and he was even accused of using unreliable and imaginary facts. All these discussions have been caused by the genre misinterpretation of 'History'. That is why the article is the first attempt to consolidate the previous genre interpretations and definitions of the Herodotus's work. We have also elaborated our own understanding of its genre, taking into account the modern approach in Genealogy, which, however, could not be applied in full, given the specifics of the work i.e. impossibility to establish the original source text in order to filter out the edits made by the latter publishers. Furthermore, the in-depth analysis of the available biographical information about Herodotus (ancient authors compared him with Homer), quotations in his work (besides oracles, Herodotus also quotes Homer's "Iliad" and "Odyssey"), as well as lexical layer (the use of vocabulary characteristic for epic works) and syntactic and stylistic constructions (abundant use of syntactic and stylistic figures is untypical for a scientific work) allowed to recognize the link of this work to the epic literary genre. Based on its combination of scientific artistic style, prose form of presentation, short stories and anecdotes, and a fusion of scientific analysis of historical events and fictional stories, the emotional background of the story, we propose to define the genre of 'History' as historiographic fiction. The analysis of the use of the word "history" by Herodotus only confirms this conclusion. Defining 'History' as artistic historiography will enhance the value of the historical facts that are mentioned in the work. It will also help philologists and literary scholars to find a more objective approach towards the text research.

Keywords: genealogy, genre, history, historiography, logographers, epos, style.

Постановка проблеми. Характерною тенденцією сучасного етапу розвитку літературознавства, його певним аксіоматичним постулатом, наголошує О.В. Гальчук, є теза про рухливість дефінітивних рамок того чи того жанру, що спонукає до пошуку нових терміносполук або ревізії й подальшої трансформації вже відомих [3, с. 43].

Цю тезу по праву можна віднести і до античної літературної спадщини, дослідження якої з об'єктивних причин є найдавнішим і найтривалішим, яке однак не можна вважати остаточним. Адже з одного боку археологи періодично виявляють нові тексти, а з іншого, плин часу та кожна нова епоха змушує дивитися на античну класику по новому.

В той час, коли більшість творів античних авторів чітко класифіковані та віднесені до того чи іншого жанру, як от поеми Гомера, оди Горація чи апофегми Катона, жанр твору Геродота «Історія», попри численні студії, досі залишається невизначеним. Можливо це й зумовило негативну критику, яка не вступала стосовно цього твору аж до XIX століття, адже «Історію» трактували по-

сучасному, ототожнюючи з працями сучасних істориків, намагаючись відшукати раціональне зерно навіть у небилицях, які часто описує Геродот.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивченням життя та творчості цього давньогрецького історика займалося не одне покоління зарубіжних та вітчизняних науковців [9; 6; 4; 17]. Проте генологічного дослідження «Історії» не існує й досі. Можливо це зумовлено специфікою античного твору, адже, наприклад, чітко окреслений жанровий аналіз, запропонований Т. Яхонтовою [16] можна застосувати лише частково, зокрема третій етап аналізу «Аналіз формального структурування текстів жанру та їх просторово-текстової локалізації» стосовно «Історії» не може бути використаний з огляду на те, що досі точно невідомо, яким був оригінал твору, наскільки значними були правки та зміни, внесені александрійськими вченими та пізнішими видавцями твору давньогрецького історика.

З огляду на вищезазначене в статті поставлено мету – спробувати визначити жанр твору давньогрецького автора Геродота «Історія» й запропонувати його для подальшого використання.

Об'єкт дослідження – історичні відомості про життя і творчість Геродота, текст і зміст його твору, предмет – епічні риси тексту «Історії» Геродота, специфіка значення слова «історія» в давньогрецькій та українській мовах, особливості вживання автором «Історії» окремої лексики, фраз, цитат і словосполучень, стильове забарвлення «Історії» та її жанрологічні ознаки.

Основним джерелом найдавніших іонійських істориків, зауважує С.Я. Лур'є, був епос [9, с. 103], а через їхнє посередництво він впливав і на Геродота. «Геродот [переклад зі старогрецької – наш], наслідуючи Гомера, в кожній поточній частині, хотів створити твір, прикрашений найбільшою розмаїтістю. Бо коли беремо в руки його книги – вивчаємо до останнього складу і постійно прагнемо чогось більшого» [26, 12у] – такими словами Діонісій Галікарнаський (~60 рр. до н.е. – після 7 р. н.е.) оцінює твір Геродота. Для філологів інтерес у наведеній цитаті становить характеристика Геродота як послідовника Гомера, що був епічним поетом, та пластики його «Історії». Інший античний письменник Лонгін Кассій (Псевдо-Лонгін) навіть наділяє Геродота епітетом «Ὀμηρικώτατος» ≈ найбільш близький до Гомера [27, 13.23]. Цікаву думку висловлює Дж. Марінкола, стверджуючи, що під впливом гомерівської «Іліади» Геродот взяв за основу свого твору греко-перську війну, а під впливом «Одісеї» – описав власні подорожі [22, с. 1]. Та і сам Геродот у зачині свого твору так визначає мету написання «Історії»: *ὡς μήτε τὰ γενόμενα ἐξ ἀνθρώπων τῷ χρόνῳ ἐξίτηλα γένηται, μήτε ἔργα μεγάλα τε καὶ θωμαστά, τὰ μὲν Ἕλλησι τὰ δὲ βαρβάροισι ἀποδεχθέντα, ἀκλεῖα γένηται, τὰ τε ἄλλα καὶ δι' ἣν αἰτίην ἐπολέμησαν ἄλληλοισι (I,1) – Щоб зроблене людьми з плином часу не стало забути, і щоб великі діяння і дивовижні, чи то греків, чи то варварів не залишилися нерозкритими, і серед іншого, з якої причини воювали одні з одними.* Ця цитата перегукується з цитатою з восьмої книги гомерівської «Одісеї»:

*αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἔντο,
μοῦο ἄρ' αἰδὼν ἀνῆκεν ἀειδέμεναι κλέα ἀνδρῶν*
[Hom. Od. VIII, 72–73].

*Муза співця надихнула мужів освітати славетних
Співом, що слава його до широкого неба сягала*
[Переклад Б. Тена].

Впливу епосу історик міг зазнати і від іншого епічного поета, якого ставили в один ряд з Гомером – свого двоюрідного брата Паніасида. Більше того – його твір рясніє лексикою, що була застарілою для сучасної йому мови і характерною саме для давньогрецького епосу, зокрема дієслово *ἔρω* [IV, 60] зустрічаємо лише в епосі (Іліада I, 315; Іліада II, 306); один з епітетів Одісея (Od, VIII, 310; II, IX, 505) – *ἀριπύρος* [IV, 161]; іменник *κυματοῦν* [IV, 196], властивий лише сучасникові Геродота Демокриту. Деякі власні назви та відомості у Геродота збігають з назвами, наведеними Гомером, як от ім'я Тоніс, згадане в Одісеї (IV, 228) та в Геродота [II, 113]. Подає автор «Історії» окрім цитат з Гомера (наприклад у 29 розділі IV книги Геродот цитує «Одісею» Гомера: *καὶ Λιβύην, ὅθι τ' ἄρνες ἄφαρ κέραοι τέλεθουσι...* (Od, IV, 85)) й інші віршовані цитати (переважна більшість написані характерним для епосу віршовим розміром – гекзаметром), насамперед оракули [I: 47, 55, 62, 65, 66, 67, 85, 174; III: 57, IV:88, 155, 157, 159; V: 56, 60, 77, 92; VI: 19,

77, 86, 98; VII: 140, 141, 148, 220, 228; VIII: 20, 77, 96; IX: 43]. І, хоча С. Я. Лур'є пояснює це явище вивченням Гомера у школах Стародавньої Греції, а також прагненням Геродота зробити свій твір не для місцевих читачів чи когось одного іонійського міста, а для цілої Еллади [9, с. 140], це може служити ще одним аргументом на користь думки, що Геродот – це перш за все епічний історик.

Сучасні дослідження визначають такі характерні властивості епосу: 1) епос охоплює буття в пластичній об'ємності, просторово-часовій тривалості, насиченості подіями та динаміці; 2) пізнавальний напрямок епосу зосереджений на зображенні зовнішнього предметного світу; 3) епічний твір не обмежений просторовими або часовими рамками, він може охоплювати велику кількість подій та персонажів; 4) в епосі значну роль відіграє безпристрасний оповідач [14, с. 260]. Перелічені ознаки в основному властиві і твору Геродота: в «Історії», на фоні людських характерів описані побут та звичаї, події чергуються одна за одною динамічно та невимушено, охоплюючи величезний часовий період у кілька поколінь, і описуючи майже весь відомий на той час світ. Окрім того, всю «Історію» розповідає оповідач, але при цьому він часто займає конкретну позицію при висвітленні подій та висловлює своє ставлення до них. На це вказують і ремарки самого автора, які той уживає чи не в кожному реченні: *ἐμοὶ μὲν οὐ πιστὰ λέγοντες – з мого погляду, говорячи невірно; γελῶ δὲ ὄρεων – я сміюся, коли бачу як...; ἐμοὶ δοκέειν – мені здається; ὡς ἐγὼ δοκέω – як я вважаю; κατὰ γνώμην τὴν ἡμετέραν – на нашу думку.* Таким чином беззаперечний епічний характер «Історії» все ж має певні відхилення від епічних канонів.

Відкритою залишається проблема визначення її жанру. Так, В.Г. Борухович називає твір Геродота історичною розповіддю [4, с. 206], такої ж думки дотримується і С.І. Радциг [10, с. 311], розповідною історією називає її Й.М. Тронський [13, с. 168]; автори підручника «Античная литература» під редакцією А.А. Тахо-Годи відносять цей твір до епічної поеми в прозі [1, с. 162], а у книзі «Античный роман» «Історію» неодноразово називають попередницею роману [2, с. 14, 38, 166]. Австрійський вчений Ф. Штьосль, характеризує окремі епізоди «Історії» як новели чи анекдоти, а подекуди говорить, що вони могли б за змістом бути романом у сучасному розумінні, якщо не їхня коротка форма [24, с. XVIII–XIX]. Водночас він вважає Геродота першим оповідачем історій та істориком (у розумінні «записувача історій») у світовій літературі [Stoessl, с. XVII].

Сам Геродот у зачині свого твору називає його історією: *Ἡρόδοτος Ἀλκαρνησοῦος ἱστορίης ἀπόδειξις ἦδε – це виклад історії Геродота Галікарнаського* [I]. Однак не слід ототожнювати давньогрецький термін «*історія*» та сучасний український «*історія*». Давньогрецьке слово *історія* формально походить від лексеми *істор* (знавець, свідок), але функціонально наближається до *історέω* (бути свідком, розповідати, досліджувати, дізнаватися) і має такі значення: *знання, розповідь, історичний виклад, історія, розслідування, дослідження.* Лексеми *історія* та *історέω* поширилися разом з іонійською наукою та розвідкою про грецький та еллінстичний світ [21, с. 842;

19, с. 740]. Таке тлумачення вказує на те, що предметом історії були події, свідком яких автор був сам або про які дізнався від очевидців чи з інших джерел, які автор вивчав. Підтвердженням цього служать і ремарки Геродота, де він, прагнучи переконати своїх слухачів/читачів, вказує на власний досвід та на власну перевірку інформації: *ὡς δὲ ἐγὼ ἀναπυθανόμενος εὗρισκω* – як я, досліджуючи, виявив; *εἶδον δὲ καὶ αὐτὸς* – я і сам бачив; *τὰ λεγόμενα ὑπ' ἐκάστων ἀκοῆ ῥάφω* – я записую на слух те, що мовиться будь-ким тощо. В той час, як давньогрецьке *ἱστορία* означає дослідження-розповідь, сучасне «історія» окреслене такими значеннями: 1) *закономірний, послідовний розвиток дійсності*; 2) *процес розвитку, зміна чого-небудь*; 3) *сукупність фактів і подій, які належать до минулого*; 4) *наука про загальний розвиток того чи іншого народу, країни або всього суспільства*; 5) *наука, що вивчає хід розвитку, послідовні зміни якої-небудь галузі природи, культури, знання*; 6) *оповідання, розповідь про кого-небудь, що-небудь*; 7) *подія, пригода, випадок* [11, с. 51–52]. Тобто збіг у сучасному та давньогрецькому розумінні слова «історія» відбувається лише щодо значення: оповідання, розповідь про кого-небудь, що-небудь.

А.А. Тахо-Годі, досліджуючи іонійське та аттичне розуміння терміну «історія» і споріднених з ним, зазначає, що для вираження поняття історії греки використовували не тільки термін «історія», але й такі терміни як *συυράματα* «твір», *ὑπόμνημα* «записане для пам'яті», *ὑπομνήματα* «мемуари, літопис», *πραγματεία* «праця, твір», *σύνταξις* «зв'язок, стрій», *ἀνάκρισις* «розслідування», *διήγησις* «виклад, розповідь». Цей термін відносився у Стародавній Греції не лише до історичних досліджень, але й до міфів, поетичних сюжетів і взагалі до найрізноманітніших актів людського мислення та пізнання [12, с. 443–444]. Таким чином історія в розумінні греків, безумовно, ще не була наукою, з датами і конкретними фактами, а швидше оповіддю, зі значною кількістю байок, казок, небилиць, неточностей, де персонажами виступали не лише люди, але й герої, божества, боги, що наближало її до стародавнього епосу. Водночас, перші спроби раціонального переосмислення міфічно-епічного матеріалу, тяжіння до прото-наукового стилю, її неповторність у порівнянні з іншими жанрами того часу, дало історії право бути виділеною в окремий жанр.

Текст таких творів не відзначається сухою суворістю та сталістю форм викладу, але рясніє значною кількістю риторичних фігур та тропів. В інших наших дослідженнях [7; 8; 25] ми проаналізували текст «Історії» Геродота на предмет засобів аргументації оповіді, серед яких були й засоби художнього вираження тексту (733), зокрема антитеза (269), варіативний повтор (133), еліпсис (72), риторичне запитання (60) тощо. Для лексики «Історії» характерна величезна кількість синонімів, виражених як окремими лексемами, так і перифрастичними виразами, а подекуди і авторськими новотворами. Саме художнє оформлення тексту, набір певних засобів та прийомів вказує на особливі жанрові ознаки «Історії» Геродота.

Слід брати до уваги також те, що лексемі *ἱστορία*, що в іонійському діалекті мала форму

ἱστορίη, Геродот вживає зі значенням *розслідування, дослідження та результат дослідження* [23, с. 174]. Поряд з нею неодноразово фігурує також іменник із значенням *прозаїк, логограф, байкар, літкар, вигадник* [5, с. 766] – *ὁ λογοποιός* [V, 36] або словосполучення *ἀνὴρ λογοποιός* [V, 86]). Так він називає Гекатея (~VI ст. до н.е.) – автора написаних іонійським діалектом «Генеалогій» та «Опису землі», в яких той робить спробу раціоналізувати міфи, легенди, казки. Поєднання у нього географії, етнографії та історії, вочевидь, вплинуло й на Геродота [20, с. 225–226]. Семантика цього іменника в контексті поняття історії опосередковано вказує на історію як на окремий жанр. Таким чином, назвавши свій твір у його зачині історією, визначивши цим самим її жанр, Геродот налаштував грецького слухача/читача на правильне сприйняття його твору. Як зазначає Л.В. Чернец, даючи своєму твору жанрове визначення, письменник – хоче він цього чи ні – співвідносить свій твір з певними літературними нормами, визнає в ньому деякі надіндивідуальні, жанрові ознаки. Така парадоксальна критична позиція підкреслює явище, котре називають жанровим очікуванням; критик, як і читач, схильний до оцінки нового твору «за законами» жанру, що виводяться із аналізу попередніх його представників [15, с. 3].

Хоча Геродота вже в Античності називали «батьком історії», він не був першим, хто писав у цьому жанрі, а мав багатьох попередників, праці котрих майже не збереглися: згаданий вище Гекатей Мілетський, Акусілай, Ферекид, Гелланік та ін. Всі вони прагнули переосмислити світ по-новому, відкинувши нереальні, надприродні факти, раціоналізувавши пояснення причин тих чи інших подій. Однак у жанрі історії греки бачили не тільки твори практичного характеру чи наукового дослідження, але й захоплюючу художню літературу [10, с. 309]. Таким чином особливістю жанру давньогрецької історії було поєднання в ній з одного боку зачатків наукового аналізу, максимально точного висвітлення подій, але з іншого – у творчості історіографів було багато художніх зворотів, вигаданих історій, іронії. Все це було спрямоване на те, щоб не лише просвітити читача/слухача, але й щоб його «захопити». Звідси впливає, що Геродот словом *ἱστορίη* у зачині твору налаштує читача/слухача не лише на ознайомлення з історичними фактами як результатом наукового дослідження автора, але й на захоплюючий художній твір. На користь цього свідчить і велика кількість вкраплень у формі новел та казок, наведення лише тих фактів, що на думку автора, могли би бути особливо цікавими його аудиторії. Недивно, що Цицерон одним реченням характеризував Геродота «батьком історії, в якого як і в Теопомпа є безліч казок» (*apud Herodotum patrem historiae et apud Theopompum sunt innumerabiles fabulae*) [18, I, 1, 5]. Окрім того збереглися дані про те, що Геродот читав свій твір вголос для публіки [17, с. 165], що змусило його прикрашати опис історичних подій широким спектром художніх засобів.

Висновки і пропозиції. Отже, вважаємо за потрібне виділити «Історію» Геродота в окремий літературний жанр – художню історіографія,

оскільки автор значною мірою художньо осмислює і презентує події, які описує. Виділення окремим жанром зумовлене ще й рядом інших конкретних причин: 1) розуміння самими греками історії як чогось окремого та неподібного на інші літературні твори; 2) переплетіння історичних фактів та міфів; 3) прозова форма викладу; 4) особиста позиція автора; 5) специфічний стиль

творів – науковий та художній водночас. Розвиток художньої історіографії від літературного жанру до науки пояснює, чому стародавні греки, сучасники Геродота не виказували так багато претензій до змісту та оформлення його твору, і чому в пізніші століття автора «Історії» обвинувачували у недостовірності наукових даних і художніх домислах.

Список літератури:

1. Античная литература / под. ред. А.А. Тахо-Годи. Москва : Просвещение, 1986. 464 с.
2. Античный роман / под. ред. М.Е. Грабарь-Пассек. Москва : Наука, 1969. 405 с.
3. Гальчук О.В. Пантелеймон Куліш як образ, тема і концепт у транспозитивній ліриці ХХ століття. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2017. № 14. С. 43–52.
4. Геродот. История в девяти книгах / Пер. и. примеч. Г.А. Стратановского. Ленинград : Наука, 1972. 600 с.
5. Дворецкий И.Н. Древнегреческо-русский словарь. Москва : Госиздат. иностр. и нац. словарей, 1958. 1905 с.
6. Доватур А. Повествовательный и научный стиль Геродота. Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1957. 201 с.
7. Зубченко С.В. Синтактико-стилістичні структури як засіб досягнення ефективності аргументації в полілозі Ксеркса з перською знаттю (на матеріалі «Історії» Геродота). *Молодий вчений*. 2014. № 10(13). С. 40–46.
8. Зубченко С.В. Характеристика монологічної аргументації в тексті «Історії» Геродота та засобів її підсилення. *Молодий вчений*. 2018. № 1(53). С. 711–718.
9. Лурье С.Я. Геродот. Москва: АН СССР, 1947. 236 с.
10. Радциг С.И. История древнегреческой литературы : Учебник. Москва : Высшая школа, 1982. 487 с.
11. Словник української мови / під. ред. Білодід І.К. та ін. Т. 4. Київ : Наукова думка, 1973. 840 с.
12. Тахо-Годи А.А., Лосев А.Ф. Греческая культура в мифах, символах, терминах. Санкт-Петербург : Алетейя, 1999. 717 с.
13. Тронский И.М. История античной литературы. Москва : Высшая школа, 1983. 464 с.
14. Фесенко Е.Я. Теория литературы. Москва : Академический Проект, Фонд «Мир», 2008. 780 с.
15. Чернец Л.В., Хализев В.Е., Эсалнек А.Я. Введение в литературоведение. Москва : Высшая школа, 2004. 680 с.
16. Яхонтова Т. Жанровий аналіз. *Наукові записки. Серія : філологічні науки*. 2015. № 138. С. 477–480.
17. Brodersen K. Grosse Gestalten der griechischen Antike. München : C.H. Beck Verlag, 1999. 507 s.
18. Cicero M.T. De Legibus. De Re Publica. JiaHu Books, 2014. 126 p.
19. Frisk. H. Griechisches etymologisches Wörterbuch. B. 1. Heidelberg : Universitätsverlag, 1960. 938 s.
20. Irmischer J., Johne R. Lexikon der Antike. Leipzig : Bibliographisches Institut Leipzig, 1984. 639 s.
21. Liddel G., Scott R. A Greek-English Lexicon. Oxford : Clarendon Press, 1996. 320 p.
22. Marincola J. Historians and Homer *The Homer Encyclopedia, edited by M. Finkelberg*. New Jersey : Wiley-Blackwell, 2011. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/9781444350302.wbhe0520>
23. Powell E.J. A lexicon to Herodotus. Cambridge : The University Press, 1938. 392 p.
24. Stoessl F. Antike Erzähler. Von Herodot bis Longos. Zürich : Manesse Verlag, 1947. 584 s.
25. Zubchenko S.V. Antithesis and background syntactic and stylistic argumentation devices in the discussion of happiness between Croesus and Solon in the History by Herodotus. *Новий університет*. 2014. № 8–9. С. 21–27.
26. Διονύσιος Ἀλικαρνασσεύς Πρὸς ΓΝ. ΠΟΜΠΗΙΟΝ Ἐπιστολή.
27. Διονυσίου ἢ Λογγίνου Περί ὕψους. Ἐκδοῦς μετὰ εἰσαγωγῆς, κριτικῶν υποσημειώσεων, λεξικοῦ πίνακος, κ.λ. ἀπὸ Π. Σ. Φωτιάδου. Αθήναις, 1927. 139 σ.

References:

1. Takho-Godi, A.A. (ed.) (1986). Antichnaya literatura [Ancient literature]. Moskva: Prosveshchenie. (in Russian)
2. Grabar'-Passek, M.E. (ed.) (1969). Antichnyy roman [Ancient novel]. Moskva: Nauka. (in Russian)
3. Halchuk, O.V. (2017). Panteleimon Kulish yak obraz, tema i kontsept u transpozitivnii lirytsi XX stolittia [Panteleimon Kulish as an image, theme and concept in transpositive poetry of 20th century]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu*, no. 14, pp. 43–52.
4. Herodotus. Histories (translated by Stratanovskiy G.A) (1972). Leningrad: Nauka. (in Russian)
5. Dvoretzkiy, I.N. (1958). Drevnegrechesko-russkiy slovar' [Ancient Greek-Russian Dictionary] Moskva: Gosizdat. inostr. i nats. slovarye.
6. Dovatur, A. (1957). Povestvovatel'nyy i nauchnyy stil' Gerodota [The narrative and scientific style of Herodotus]. Leningrad: Izdatel'stvo Leningradskogo universiteta. (in Russian)
7. Zubchenko, S.V. (2014). Syntaktyko-stylistychni struktury yak zasib dosiahnennia efektyvnosti arhumentatsii v polilozii Kserksa z perskoiu znattiu (na materialii «Istorii» Herodota) [Syntactic and Stylistic Structures as Means of Reaching Effective Argumentation in the Polylogue of Xerxes with Noble Persians (as based on the materials of Herodotus' The Histories)]. *Molodyi vchenyi*, no. 10(13), pp. 40–46.
8. Zubchenko, S.V. (2018). Kharakterystyka monolohichnoi arhumentatsii v teksti «Istorii» Herodota ta zasobiv yii pidsyleniia [Characteristics of the monological argumentation in the text of “The Histories” by Herodotus and the means of its intensification]. *Molodyi vchenyi*, no. 1(53), pp. 711–718.
9. Lur'e, S.Ya. (1947). Gerodot [Herodotus]. Moskva: AN SSSR. (in Russian)
10. Radtsig, S.I. (1982). Istoriya drevnegrecheskoy literatury [History of Ancient Greek literature]. Moskva: Vysshaya shkola. (in Russian)
11. Bilodid, I.K. (ed.) (1973). Slovnyk ukrainskoi movy [Ukrainian language dictionary] Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian)
12. Takho-Godi, A.A., & Losev, A.F. (1999). Grecheskaya kul'tura v mifakh, simbolakh, terminakh [Greek culture in myths, symbols, definitions]. Sankt-Peterburg: Aleteyya. (in Russian)
13. Tronskiy, I.M. (1983). Istoriya antichnoy literatury [History of ancient literature]. Moskva: Vysshaya shkola. (in Russian)

14. Fesenko, E.Ya. (2008). *Teoriya literary [Theory of literature]*. Moskva: Akademicheskiy Proekt. (in Russian)
15. Chernets, L.V., Khalizev, V.E., & Esalnek, A.Ya. (2004). *Vvedenie v literaturovedenie [Introduction to literary criticism]*. Moskva: Vysshaya shkola. (in Russian)
16. Yakhontova, T. (2015). *Zhanrovyy analiz [Genre analysis]*. *Naukovi zapysky. Seriya: filolohichni nauky*, no. 138, pp. 477–480.
17. Brodersen, K. *Grosse Gestalten der griechischen Antike*. München: C.H. Beck Verlag, 1999. 507 s.
18. Cicero, M.T. *De Legibus. De Re Publica*. JiaHu Books, 2014. 126 p.
19. Frisk, H. *Griechisches etymologisches Wörterbuch*. B. 1. Heidelberg: Universitätsverlag, 1960. 938 s.
20. Irmscher J., Johne R. *Lexikon der Antike*. Leipzig: Bibliographisches Institut Leipzig, 1984. 639 s.
21. Liddel, G., & Scott, R. *A Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press, 1996. 320 p.
22. Marincola, J. *Historians and Homer The Homer Encyclopedia, edited by M. Finkelberg*. New Jersey: Wiley-Blackwell, 2011. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/9781444350302.wbhe0520>
23. Powell, E.J. *A lexicon to Herodotus*. Cambridge: The University Press, 1938. 392 p.
24. Stoessl, F. *Antike Erzähler. Von Herodot bis Longos*. Zürich: Manesse Verlag, 1947. 584 s.
25. Zubchenko, S.V. (2014). Antithesis and background syntactic and stylistic argumentation devices in the discussion of happiness between Croesus and Solon in the History by Herodotus. *Novyy universitet*, no. 8–9, pp. 21–27.
26. Διονύσιος Ἀλικαρνασσεύς Πρὸς ΓΝ. ΠΟΜΠΗΙΟΝ Ἐπιστολή.
27. Διονυσίου ἢ Λογγίνου Περὶ ὕψους. Ἐκδοσις μετὰ εἰσαγωγῆς, κριτικῶν υποσημειώσεων, λεξικοῦ πίνακος, κ.λ. ὑπὸ Π. Σ. Φωτιάδου. Ἀθήναις, 1927. 139 σ.